

'... דהיתה שכוח ממנו עיקרה של שבת, אבל הכיר ולבסוף שכח, מאי — חייב על כל שבת ושבט... — וקצת סברה ב'סלקא דעתין' זו — כי תיגוק שנשבה לבין הנכרים, אינו עומד לידע ענין שבת, הלכך העלמה אחת היא לו לכל השבתות, לכן חייב חטאת אחת לכולן, אבל מי שהכיר ולבסוף שכח, יש לומר שעומד הדבר לזכור, ולכן כל שבת נידון כשכחה נפרדת, והרי זה דומה קצת לשכח שהיום שבת, שחייב על כל שבת ושבת הואיל ושכחתו שהיום שבת אינה מהוה סיבה שישכח גם את השבת האחרת. (עפ"י שפת אמת סו: וע"ע דרך נוספת בפני יהושע).

(ע"ב) 'אבל לא שכחה מאי, חייב על כל מלאכה ומלאכה...' — יש לבאר קצת סברת החילוק; כאשר יודע עיקר שבת ואינו יודע שהיום שבת, כל מלאכה שעושה הלא יודע שבשבת אסור לעשותה, והרי זה כקצת ידיעה המחלקת את החיוב לכל מלאכה ומלאכה, ואילו כשאינו יודע עיקר שבת, אין לו שום ידיעה כלפי המלאכות, ידיעה שיכולה להוות חילוק לחטאות. (שפת אמת)

יחייב על הדם אחת ועל החלב אחת... — ואין אומרים מביא חטאת אחת על כל עבירות שבתורה, שהרי שגגתו אחת היא, הכוללת את כל התורה. (תוס' הרא"ש. וכ"כ פני יהושע ורא"מ הרביץ, ע"ש ובחדש האביב).

דף סט

רבי יוחנן אמר: כיון ששגג בכרת אף על פי שהזיד בלאו. וריש לקיש אמר: עד שישגוג בלאו וכרת' — שני איסורים שנאמר בהם כרת כאחד, ורק הלאוין שבהם חלוקים [כגון איסורי העריות השונים], יש בהם חילוק חטאות לשוגג בשניהם (כבריש כריתות) — יש סוברים שאם הזיד בהם בלאו ושגג בכרת, אינו חייב אלא חטאת אחת, שהואיל ושגג בכרת לבדו, והרי כרת אחד לשניהם, אין כאן חילוק חטאות. ויש חולקים — ע' במובא בכריתות ג.

'פרט למומר' — כל עבירה שהתירה לעצמו, נקרא עליה 'מומר'. הרי שנהג לאכול חלב במזיד, ואכלו פעם בשגגה — פטור מקרבן. (ר"ח — ריש הוריות). ואפילו עתה חזר בתשובה ואין כאן 'זבח רשעים תועבה', מ"מ בשעת החטא היה ממועט מחיוב. (עפ"י תורא"ש שם. וע"ע במשנה למלך — שגגות ג,ז שהאריך בדבר. וע"ע מנחת חינוך קכא,ד).
ע"ע במובא בחולין ה.

'דידעה בתחומין ואליבא דרבי עקיבא' — דעת הרי"ף והרמב"ם (על פי הירושלמי. וי"מ כן גם בדעת הבבלי — ע' במובא ברמב"ן פו:), וכן פסק השלחן-ערוך (תד), שגם לדעת החולקים על רבי עקיבא, תחום שבת י"ב מיל [כנגד מחנה ישראל] — מן התורה הוא. ואולם יש ראשונים שהוכיחו מכאן שתלמוד דידן חולק, מכך שהוצרכו להעמיד כרבי עקיבא ולא העמידו שידע תחום י"ב מיל, שהוא מדאוריתא לכולי עלמא. (כן הוכיחו התוס' בחגיגה יז: בעל המאור ספ"ק דעירובין והריטב"א להלן ע: וע' גם בשו"ת הריב"ש החדשות — כב).
וצריך לומר לדעת הרי"ף והרמב"ם, שהסוגיות חלוקות בשאלה זו, וסוגיתנו נוקטת שלדעת החולקים

על רבי עקיבא תחומין אינם מדאוריתא מכל וכל. [ויש מי שנתן סימוכים לדבר, שמחלוקת תנאים היא]. (ע' שו"ת זבול ח"א כא, א; אבי עזרי — שגגות ז, ג).

ויש מתרצים, שכמעט אינו בנמצא שידע אדם תחום שבת י"ב מיל ולא ידע כל שאר הלכות שבת, לעומת זאת ידיעת תחומין אלפים אמה מצויה יותר, לפי שהיו עושים סימניות בסוף תחום העיר לידע עד היכן מותר לילך (כבעירובין נב:), והאיש הלזה שאל על אותם סימנים והודיעוהו איסור תחומין, אבל שאר דברים לא ידע. (עפ"י מאור ישראל).

א. הראשונים העירו אפשרויות נוספות שידע לשבת ולא ל"ט מלאכות. ויש לשמוע מתוך דבריהם שאם יודע את השבת במצות 'זכור' בלבד, אין זה נחשב ידיעת שבת, כי אין נקרא שידע לשבת אלא אם יודע מענין השביתה, [ואעפ"י שאוהרת דלא תעשה כל מלאכה' אינה ידועה לו כלל, מ"מ די בכך שידוע איסור שביתה כל דהו בשבת. ע' הסבר הדבר באבי עזרי שגגות ז, ג]. וכן מפורש בריטב"א, שאעפ"י שידוע קידוש והבדלה ועונג שבת באכילה, אין זו ידיעת שבת. לאור זאת יש מקום לצדד בישוב הקושיא דלעיל, אם נחלק בין איסור תחומין אליבא דרבי עקיבא, שענינו שלא לצאת חוץ לתחום, והוא מענין שביתה מפעולות, ובין איסור תחומין של י"ב מיל, שענינו להיות בתוך התחום ולא מחוצה לו, אך לא פעולות היציאה אסורה, אלא היות האדם מחוץ התחום. ולפי זה יש לומר שגם אם יודע דין זה, אין ידיעתו מענין שביתה השבת. ואמנם חילוק זה צריך ביסוס ובדיקה.

ובספר דברי יחזקאל (ז) האריך להוכיח חילוק אחר [כמעט הפוך מהחילוק הנוכחי], שתחום אלפיים אמה ענינו יציאה ממקום מוגדר, ודומה למלאכת הוצאה, ואילו תחום י"ב מיל אינו מתורת מקום אלא ההלוך בעצמותו הוא שאסור. ולפי זה כתב (בסק"כ) לתרץ הקושיא דלעיל, שתחום י"ב מיל אין ענינו שביתה ומלאכה אלא מדין עונג שבת, [וכענין איסור פסיעה גסה], הלכך אין ידיעת דין זה נחשבת ידיעת עיקר שבת, וכמו שידוע מצות עונג וקידוש. יצוין שהמאירי כתב את שתי האפשרויות: שידע מאיסור תחומין של י"ב מיל, או תחומין של מיל אחד ואליבא דרבי עקיבא.

ב. נראה שאם יודע את השבת בידיעה סתמית כיום מנוחה, אך אינו יודע מאיסור מלאכות שבתורה, הרי זה שוגג בעיקר שבת, ומביא קרבן אחד על כל המלאכות ועל כל השבתות. ואם מעולם לא ידע זאת — באנו למחלוקת רב ושמואל ורבי יוחנן וריש לקיש.

ואם יודע שיש שבת בתורה ונאסרו בה מלאכות אלא שאינו יודע מהי מלאכה האסורה, וסובר שכל ל"ט האבות מותרות — מבואר ברמב"ן (ע): שהוא בכלל הספק דלהלן 'העלם זה וזה בידו'. והוא הדין כשסובר על דבר אחר שהוא אסור מן התורה, ובאמת הוא מותר, וכל ל"ט המלאכות הן מותרות לדעתו. (כן איתא ב'חדושי הר"ן' וכ"כ הנצי"ב שם ולהלן עב:). ואם יודע ענין השבת אלא שיש לו טעות אחת כללית בכל המלאכות, כגון שסובר שמותר לעשותן לצורך חולה שאין בו סכנה או במקום הפסד ממון וכדו', או שסובר אין שבת נוהגת בנשים או בחו"ל — לכאורה נראה שמביא חטאת אחת לכולן, כי שגגה אחת היא לו. ובחדושי רא"מ הורביץ (להלן ע) נקט ששגגות אלו נידונות כ'העלם זה וזה' ותלוי באיבעיא להלן. וצ"ב.

'דבכל התורה כולה לא אשכחן לאו דמייתי עליה קרבן' — קרבן חטאת. אבל קרבן אשם מצינו בלאו דמעילה [לחכמים הסוברים הזיד במעילה — באזהרה]. (תוס' הרא"ש.

וגם לפי האמת, אף אם ננקוט בשבועת כיתוי ששגגת קרבן מחייבת, משום שחידוש הוא, אבל במעילה אם הזיד בלאו ושגג בקרבן — אינו מביא אשם (לרבנן), שאין בזה חידוש ודינו כשאר איסורים. כן כתבו המנחת-חינוך (קכו, כה), ובשו"ת דובב מישרים — ח"ב לה).

(ע"ב) 'אמר רבא: בכל יום ויום עושה לו כדי פרנסתו' — ולא התירוהו לעשות ביום אחד או

ביומים מלאכה מרובה כדי שיוכל לשבות אחר כך כמה ימים, והלא בכך קרוב יותר שיקיים מצות השבת כדין תורה, משא"כ עכשו שהוא עושה מלאכה בכל יום ויום, הוא מחלל שבת בודאי — לפי שעתה כשהוא עושה מלאכה כדי חייו, אין כאן חילול שבת כלל, כי נוגע הדבר בפיקוח נפש, ועל כן זה עדיף משיעשה יום או יומים יותר מפרנסתו ויחלל השבת בספק.

לנוכל ללמוד מזה לענין איש הצבא, שהוצרך לו מטעם הממשלה הרוממה לעשות איזו מלאכה דאורייתא, ויוכל לעשות זה בערב שבת קדש ובודאי מחוייב לעשות כן, כדי שלא יצטרך למחר לחלל שבת, וכמו שביררנו בשער הציון, אך שלא היה לו פנאי בכל היום עד בין השמשות — שמוטב לו לעשות המלאכה למחר, אף שאז הוא יום שבת בודאי, שאז הוא מוכרח לזה ואין עליו איסור, משא"כ עתה הוא מחלל שבת ברצונו בספק.

ויש לדחות דבענינו הוא שני ימים, משא"כ הכא דהוא יום אחד, מה נפקא מינה בין תחלת המעט-לעת של שבת לאמצע המעט-לעת, מוטב שיקדים דאפשר שינצל על ידי זה מחילול שבת. וצריך עיון. (באור הלכה שדמ ד"ה מצומצמת).

א. יש לעיין בעיקר השאלה, במה שכתב שאם יעבוד יום או יומים בלבד, יותר קרוב שמקיים מצות השבת כדין, מאשר כשעובד בכל יום — והלא כנגד אפשרות זו ישנה אפשרות הפוכה, שעתה הוא מחלל שבת יותר, והרי כל תוספת במעשה מלאכה היא תוספת איסור.

אך נראה כוונתו להקשות שיש אופנים שאם מרבה במלאכה באופן מרוכז, הריחוק והתוצרת גדלים באופן יחסי יותר מריבוי המלאכה, כך שבסופו של דבר יצטרך לעשות פחות מלאכה כדי להרויח את לחמו — ואעפ"כ אין אנו מתירים לעשות כן, כי עתה אינו מוכרח לחלל שבת אלא בכמות קטנה, ואין לו התר לחלל עתה משום מניעת חילול שבת שבעתיד. וזהו שהשוה לנידון מלאכה בבין השמשות כדי למנוע חילול שבת עתידי ודאי, כי הצד השווה בשתי השאלות הוא אחד; האם יש לבכר ספק חילול שבת עכשוי מול חילול שבת ודאי עתידי, כשאו ייאלץ לעשותו משום פקוח נפש.

ב. כשם שאסור לו לעשות מלאכה מרובה עתה, כדי לחסוך לו חילול שבת עתידי, כפי שנתבאר, כמו כן מסתבר שאין לכתוב מכתב לאנשים שבישוב, להודיעו אימתי שבת, הגם שעל ידי כך יינצל מהרבה חילולי שבת — לפי שבאמת כל מלאכות שעושה, אינן חילול שבת עבורו אלא התר גמור, כסברת הבאה"ל. ואין שייכת כאן סברת 'חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה'.

ואולם באופן שעושה כן ללא איסור תורה, כגון כלאחר יד, אפשר שמותר לו כדי למנוע חילול שבת דאורייתא. וצ"ע.

וההוא יומא לימות?! — אף על פי שאין אדם מת כשמתענה יום אחד בשבוע, אך כיון שאינו מותר לעבוד לפרנסתו אלא בצמצום, כדי קיום הנפש בלבד, עלול הוא להסתכן אם יתענה. (עפ"י פסקי הרי"ד; חדש האביב).

יש מן הפוסקים שכתב, שאם יכול להתענות יום אחד בלי סכנה, אסור לו לעשות מלאכה באותו יום, שהרי אין כאן פיקוח נפש. (תוספת שבת). ובספר 'בגדי ישע' חולק וסובר שאין צריך לסגף עצמו בתענית — כדי שיוכל לצאת מן המדבר, ועוד האריך. (מובא בבאור הלכה שדמ ד"ה ואו. ויש להעיר שמדברי הריטב"א משמע כדעה הראשונה, שכתב לתרץ על השאלה דלעיל, וכי ימות אם יתענה יום אחד — שעל כרחק מדובר כאן כשאינו יכול לעמוד בלא אכילה, כי אם יכול להתענות, אסור במלאכה אפילו בשאר ימים, כי לא הותר לו אלא משום פיקוח נפש).

'במאי מינכר ליה — בקידושא ואבדלתא' — משמע מדברי הפוסקים שמקדש ומבדיל בשם, ואין אומרים כאן 'ספק ברכות להקל', כי כך תקנו חכמים. ואולם יש מסתפקים לומר שמקדש ומבדיל

ללא ברכה. (כן צדד הריטב"א, אלא שנטה לומר שמברך. וכן בשפת אמת צדד בזה). ולענין תפילות היום — הפרי-מגדים (שדמ במ"ז) ועוד אחרונים נקטו שמתפלל של שבת. (וכן דייקן מלשון הרמב"ם — שבת ב, כב). ויש אחרונים שכתבו להתפלל תפילת חול, שהרי מן הדין היה להתפלל שמונה עשרה ברכות גם בשבת, אם לא משום שלא הטריחוהו חכמים. ואף הזכרת שבת בתפילה אין צריך, כי שמא אינו שבת והרי הוא מפסיק בתפילה שלא מן הענין, ודי לו במה שתקנו וזכרון דברים בקידוש והבדלה (עפ"י למנצח לדוד; מחזיק ברכה. מובא במאור ישראל כאן).

א. נראה שאם אין לו פת ויין, לדעת הכל מקדש ומבדיל בתפילה, כדי לקיים מצות קידוש והבדלה. וכן מפורש בריטב"א, שאם אין לו פת ויין — יקדש בתפילה, כדרך שאנו עושים ביום הכפורים.

ב. יש לשאול, מדוע לא שמענו לחייבו לקדש (ללא ברכה בשם ומלכות) ולהבדיל בכל יום ויום מחמת הספק, שמא היום הוא שבת, והלא זהו ספק במצוה דאורייתא, לקדש השבת בכניסתה וביציאתה? ורחוק מן הדעת לומר שאין שייכת מצות קידוש והבדלה לאדם שאינו שובת ביום זה יותר מיום אחר. [וע' באור הגרי"פ פערלא לסהמ"צ לרס"ג ח"א דף קפה, שיצא לחדש שענין הקידוש הוא ברכת המצוה על השביתה].

יש לומר, הואיל והוא מסופק על כל יום ויום, אין מתקיימת מצות קידוש מן התורה, ועל דרך שכתבו אחרונים לענין ספירת העומר, שכאשר הוא מסופק במנין הימים, אין מתקיימת 'ספירה' בספק, כך כאן יתכן שאי אפשר לקדש יום השביעי כשאנו יודע שהוא שביעי. אלא שחכמים תקנו לקדש כדי שלא תשתכח ממנו תורת שבת. [ודוקא קידוש של שבת, אבל קידוש יום טוב (שיש סוברים שהוא מדאורייתא), אפשר ששייך לקדשו מן התורה אף בספק, כגון בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, במקומות המרוחקים שאינם יודעים מתי נתקדש החודש]. וצ"ב.

לענין הנחת תפלין — כתב בבאור הלכה (סוסי"ו שדמ), שנראה שחייב להניח תפלין בכל יום, שהרי רוב הימים הם ימי חול ויש לו לילך אחר הרוב, ואף על פי שחייב לחוש בכל יום לגבי עשיית מלאכה (ולדעת המגן-אברהם אף באיסורי שבות) — זהו רק לחומרא, אבל לפוטרו ממצוה דאורייתא בשל ספק זה, אין לנו.

[ויש לומר טעם נוסף בדבר: הרי אדם זה אין לו שום חילוק בין שבת לשאר ימים, והלא הטעם שאין מניחים תפלין בשבת, כי היא עצמה אות, והרי לאדם זה אין השבת אות, כי שוים אצלו כל הימים לענין מלאכות. 'אך מכל מקום לא ברירא סברא זו כל כך, אך מפני טעם הראשון יש לחייבו. ואך בעת התפילה של שבת לא יניח התפלין כדי שלא יהיה תרתי דסתרי'.]

וגם הגמרא ששואלת 'במאי מינכר ליה', אינה מתרצת שההיכר הוא בכך שאינו מניח תפלין [והרי לפי התירוץ השני בתוספות, גם ב'שב ואל תעשה' מתבטא ההכר] — מזה יש לשמוע שמניח תפלין בכל יום, כאמור. (שם).

וכשמניח תפלין — מברך עליהם, ואין אומרים בזה ספק ברכות להקל, כי יש עליו חיוב גמור להניח תפלין בכל יום, שהרי רוב הימים הם ימי חול. וגם לפי שאין השבת אצלו אות. (שו"ת דובב מישרים ח"ב יח).

א. כתב שם, שדיון הפוסקים משום דין 'קבוע' שהוא כמחצה על מחצה, אינו שייך לענין התפלין שהוא דין מסובב. ואולם בבאור הלכה צידד לומר שיש כאן 'קבוע' דאורייתא גם לענין תפלין. ולפי"ז יש לדון על הברכה מצד 'ספק ברכות'. מאידך יש סוברים שכל שהספק הוא בעיקר המצוה, וצריך לקיימה מפני הספק — מברך עליה (ע' במובא לעיל כג). ויש לצרף גם כן הסברה הנזכרת, שכאן אין השבת אות וחייב בתפלין מעיקר הדין. ויש כאן כמה ספקות וצדדים לחייב בברכה. ודעת הרבה פוסקים שבספק-ספקא בברכות — מותר לברך.

ע"ע בשו"ת שבט הלוי ח"ג כה, אודות הנחת תפלין ביפן. ועע"ש בח"ח צו, לענין דין 'רוב' בימים.

ב. עוד בענין 'ספק ברכות' במקום רוב — ע' במובא ביבמות קכא.

'קא משמע לן זימנין דמשכח שיירתא ומקרי ונפיק' — לכאורה נראה שאף על פי שחייב לחוש שמא יצא מן הישוב בערב שבת, כי קורה כן לעתים, אעפ"כ ההסתברות שיצא באחד משאר הימים גדולה יותר משיצא בערב שבת. ולפי זה היה נראה שאם יצא היום השביעי למנינו ביום התשיעי ליציאתו, כלומר שיצא בערב שבת מן הישוב — עדיף לו למנות ששה ימים מלמחרת, כדי שיום השביעי שמשמר יצא למחרת, כי אז ההסתברות שהיום שהוא משמר הוא באמת יום השבת גדלה יותר.

ואולם מסתימת הפוסקים אין נראה כן. ומשמע שלא הקפידו חכמים בכך. אך אפשר שזה רק לפי שאין נפקותא למלאכות דאורייתא אלא רק לענין קידוש והבדלה, אבל לפי הצד שהעלו הראשונים (עתוס' כאן) שבאותו יום שמשמר אסור לו לצאת חוץ לתחום, אולי היה מקום להקפיד שישמר יום אחר. [והפוסקים שסתמו בדבר, לפי שלהלכה אנו נוקטים שהולך בכל שבעת הימים מחוץ לתחום, גם מחוץ לתחומין דאורייתא. ע' רמב"ן; שו"ע הגר"ז שדמ].

'תרי קראי כתיבי... מתקיף לה רב נחמן בר יצחק, אדרבה...' באור יסוד מחלוקתם — ע' פני יהושע; אגרות משה או"ח ח"ה טז,ה.

רמזים וענינים

בפרשת משפטים נאמר: **ששת ימים תעשה מעשיך וביום השביעי תשבת וגו'**. ובפרשת יתרו כתוב להפך: **זכור את יום השבת לקדשו ואחר כך ששת ימים תעבד**. להבין החילוק; — על פי מה דאיתא בגמרא היה מהלך במדבר ואינו יודע מתי שבת — חייא בר רב אמר: משמר יום אחד ומונה ששה, ורב הונא אמר: מונה ששה ומשמר יום אחד. ענין מחלוקתם, על פי דברי הכתוב (משלי ד,ח) **סלסלה ותרוממך תכבדך כי תחבקנה**. 'סלסלה' — שתקיף כל רצונות לבך ומעשיך בדברי תורה, שאם יש לך תאוה מאכילה ושתייה וכדו', תראה אם הם ח"ו נגד רצון ה' — לא תעשנה, ועל ידי זה 'תרוממך' — הדברי-תורה יגביהוך על כל התאוות. 'תכבדך כי תחבקנה' — על ידי שאתה מוסיף עצות בכל פעם יותר בדברי תורה (כי תחבקנה), גם היא 'תכבדך' מאד בעיני כל.

והנה שבת היינו קבלת עול מלכות שמים. ותלמיד חכם בנערותו, שעדיין לא נגמרה הזדככות לבו, זה נקרא **חייא בר רב**, והוא מונה שבת תחילה — היינו, מי שלא נזדכך עדיין, לא יתפלל שיתן לו הש"י שום דבר מטובת העולם הזה, רק ימסור תמיד כל רצונותיו אליו, ויהיה הש"י המתחיל וגם הגומר. **ורב הונא** היינו תלמיד חכם בזקנותו, כי שם 'הונא' מורה שנמצא אצלו הון וקבוץ רב מתלמידים, וכבר נזדכך לבו ואין בלבו שום רצונות זרים, לכן אומר מונה ששה היינו שמותר לו לשאול מאת הש"י שיתן לו כל משאלות לבו, כי ענין ששה ימים המה כח מעשיו של האדם, ומשמר יום אחד — שהש"י יגמור בעדו, על דרך ותגור אומר ויקם לך. (מתוך מי השלוח ח"א משפטים. ועע"ש בפרשת מקץ, ד"ה והנה עמד על היאור. וע"ע דובר צדק (עמ' 33): 'שמעתי על פלוגתא הנ"ל דאלו ואלו דברי אלקים חיים, כאן קודם ארבעים כאן לאחר ארבעים... ע"ש בהרחבת הענין).

בברייתו של עולם קדמו ששת ימי המעשה לשבת, ואילו מצד אדם הראשון — להפך, תחילה שמר יום אחד ואחר כך מנה ששה ימים; —

ב. היה יודע עיקר שבת ושכחה, ועשה מלאכות הרבה בשבתות הרבה — אינו חייב אלא אחת. (נאמרה 'שמירה' אחת לשבתות ונאמרה 'שמירה' לכל שבת ושבת, והכריעו חכמים מסברא, שהשוכח עיקר שבת אינו חייב אלא אחת, כי שגגה אחת היא, ואילו היודע עיקר שבת, חייב על כל שבת ושבת. עפ"י גמרא ט:).

ג. היה יודע עיקר שבת ושכח שהוא שבת עתה, ועשה מלאכות הרבה, וכן בשבתות הרבה — חייב על כל שבת ושבת. (שכל שבת היא שגגה לעצמה, ואינו חייב על כל מלאכה ומלאכה, כי שגגה אחת היא לו בכולן. עפ"י רב נחמן — להלן ע.).

א. רש"י פרש, לפי שבימים שבינתיים ודאי נודע לו שהיה או שבת, והרי הידיעות מחלקות את השגגות. ויש דעה שבכגון שלא היה באפשרותו לידע בינתיים שחילל שבת, כגון ששגג בכניסת שבת וסבר שהוא יום חול, אין הימים שבינתיים גורמים לו לידע שגגתו, ואינו חייב אלא אחת. (ע' שבט הלוי ח"ה כה).

ואולם התוס' כתבו להוכיח שאין הדבר תלוי בידיעה שבינתיים, [כי אין 'ידיעה' אלא כשנודע לו החטא], רק נלמד הדבר ממה שנאמרה 'שמירה' על כל שבת ושבת.

ב. ברמב"ם (שגגות ז, ח), משמע שאינו חייב על כל שבת ושבת אלא במלאכות הרבה מעין מלאכה אחת, אבל חזר ועשה אותה מלאכה ממש — אינו חייב אלא אחת.

ד. ידע שהיא שבת ושגג במלאכות, [גם אם שגג בכל ל"ט המלאכות, וכגון שידע רק איסור תחומין — למאן דאמר תחומין דאוריתא] — חייב על כל אב מלאכה ומלאכה. אבל אם עשה פעמיים אותה מלאכה, או אב ותולדתו או שתי תולדות מאב אחד — אינו חייב אלא אחת. [ורבי אליעזר מחייב על אב ותולדתו, כדלהלן].

א. ישנן דעות שחייב גם כן על כל שבת ושבת בנפרד. פירוט השיטות בכריתות טו. ובדעת סומכוס נסתפקו (בחולין פב) שמא חייב שתים על אותה מלאכה אפילו בהעלם אחד. אך דוקא שעשאו בוא"ו ולא בבת אחת ממש, או בשני מינים שונים. ערשב"א להלן צג: ובסוגיא בכריתות טו.

ב. שגג באב-מלאכה ועשאו, ואחר כך נודע לו אב-מלאכה זה ולא נודעו לו תולדותיו, ועבר ועשה תולדה שלו — צדד בשפת אמת שחייב שתים, שידיעת האב מחלקת בין האב לתולדה.

דפים טח — טט

צה. מה דין השגגות דלהלן?

א. שגג בלאו ובכרת.

ב. שגג בכרת והויד בלאו.

ג. שגג בקרבן והויד בלאו ובכרת.

א. שגג בלאו ובכרת — זהו שוגג האמור בתורה, ואין בדבר מחלוקת.

כתב הרשב"א: גם אם יודע באיסור 'עשה' שיש בשבת, הואיל ושגג ב'לאו' — שוגג הוא. ואולם אין הדבר מוסכם, ויש סוברים שלדעת ריש לקיש פטור (ע' רמב"ן). וכן דעת הרא"ה והריטב"א.

ב. שגג בכרת והזיד בלאו — לרבי יוחנן, חייב, (כי בענין שבו נלמד חיוב קרבן, לא נאמר אלא כרת, הלכך די בשגגת כרת בלבד לחייב קרבן. תוס'). ולריש לקיש פטור. (אשר לא תעשינה ואשם. עד שישגוג בלאו ובכרת).

א. לא נחלקו אלא לפי דעת חכמים החולקים על מונבו, אבל לדעת מונבו בכל אופן חייב. מאידך, לרבי שלמד חיוב קרבן ממקור אחר, מודה רבי יוחנן שאינו חייב עד שישגוג בלאו ובכרת (תוס'). ויש חולקים (וע' הגהות מהרש"ם).

ב. לרבי יוחנן, הזיד בלאו [בעבירות שלוקים עליהן, כגון אכילת חלב] ושגג בכרת — לוקה ומביא קרבן (עפ"י ירושלמי כתובות ג,א).

ג. הלכה כרבי יוחנן (רמב"ם שגגות ב,ב).

ד. כתב בתוס' הרי"ד (כאן ולהלן עג): לדעת ריש לקיש שהזיד בלאו ושגג בכרת פטור, הוא הדין אם הזיד במלאכות ולא ידע את שיעוריהם או שהזיד באבות ושגג בתולדות, פטור מן הקרבן, שקרוב למזיד הוא, שהרי ידע בעיקר האיסור. ומשאר ראשונים אין נראה כן.

ה. נראה שאין הפרש אם היה מזיד בלאו לתאבון או להכעיס, כיון ששגג בכרת מביא קרבן, ואינו נעשה כמומר ליפטר מן הקרבן (כן נטה החזו"א י"ד ב,טו. וע"ע בשו"ת עמודי אור מב; אהיעזר ח"ג נ,ה).

ג. שגג בקרבן והזיד בלאו ובכרת — לדעת מונבו חייב. (תורה אחת יהיה לכם לעשה בשגגה. והנפש אשר תעשה ביד רמה... — הוקש שוגג למזיד, ללמד שגם אם יש לו ידיעה בשעת מעשה ולא שגג אלא בדבר אחד, בקרבן — חייב). וחכמים פוטרים. (והיינו רבי עקיבא. וע' חדושי רמב"ן. ואין הלכה כמונבו. רמב"ם שגגות ב,ב).

א. שגג בלאו והזיד בקרבן — פטור, לפי שאינו 'שב מידיעתו'. וכל שאינו שב מידיעתו אמר רבי שמעון שפטור מקרבן. תוס'. (וע' לחם משנה שגגות ב,ב) שהרמב"ם פסק כרבי שמעון. וע"ע בשו"ת דובב מישרים לה).

ב. הזיד במיתת בית דין (כגון שידע שהמחלל שבת בסקילה), אף על פי שהוא שוגג בשאר דברים — פטור, כי יש להניח שגם אילו היה ידוע לו חיוב קרבן, לא היה נמנע מלחטוא, נמצא שאינו שב מידיעתו (תוס'). וערש"י ותוס' להלן צג סע"ב ובשא"ר).

ג. נראה שלדעת מונבו הזיד בכרת ושגג בקרבן — חייב בכרת ובקרבן (שפת אמת). ובמשך-חכמה (בא. יב,טו) כתב על פי סוגיתנו, שלמונבו נחשב שוגג ופטור מן הכרת. וצ"ע מאין למד כן, אם משום שהחשיבו שוגג לענין קרבן, הלא בירושלמי מבואר שהזיד בלאו ושגג בכרת — אעפ"י שנדון כשוגג לענין קרבן, חייב מלקות.

דף סט

צו. א. איזוהי שגגת שבועת ביטוי המחייבת קרבן?

ב. איזוהי שגגת תרומה שחייב עליה חומש זר האוכלה?

א. נשבע להבא, כגון שלא יאכל, ובשעת אכילתו שכח שנשבע (רש"י), או שכח איסור שבועה (תוס') — חייב קרבן.

שבע לשעבר וטעה, כגון כסבור שאכל ונשבע אכלתי, ובאמת לא אכל — פטור. (האדם בשבעה — עד שתהא דעתו עליו בשעת שבועה).

לדעת רש"י (וכ"מ בתוס'. וכ"מ ברמב"ם — הל' שבועות א, יג; ג, ז. וכן דעת הר"ה), הוא הדין אם בשעה שנשבע לא ידע מאיסור שבועת שקר — הרי זה כאנוס בשבועה ופטור. ואולם לדעת רבנו שמואל (כפי שמובא בתוס' כאן ובשבועות כו), אם ידע איסור שבועה אלא שלא ידע שהיא ב'לאו' — חייב (ומרש"י משמע לכאורה שאינו סובר כן. וכן משמע מהרמב"ם (שבועות ג, ז) — ע' מנחת חינוך כג, יב).

ואילו לדעת הרמב"ן (וכן מובא בשם רשב"ם [הר' אליעזר] ברשב"א ובריטב"א. וכן נקט הרשב"א לעיקר), אם הוא שוגג באיסור שבועה — חייב קרבן, ואין פטור משום 'האדם בשבועה' אלא כאשר סבר ששבועתו אמת.

הזיד בלאו ושגג בקרבן — למונבו, חייב. ולחכמים החולקים על מונבו — אמר אביי: פטור. [לפי גרסה אחת בגמרא, (הריטב"א כתב שהיא גרסת רוב הספרים. וכן הוכיחו התוס' מסוגית שבועות), השיבו על דברי אביי והוכיחו שחייב. וכן פסק הרמב"ם (שבועות ג, ז), שבשגגת קרבן בשבועת ביטוי — חייב. לרבי ישמעאל, אין חיוב קרבן בשבועת ביטוי לשעבר. וכן כתב רש"י בדעת חכמים החולקים על מונבו, לאביי].

ב. לאביי, זר האוכל תרומה אינו חייב חומש עד שישגוג בלאו שבה, ואפילו לרבי יוחנן. ולרבא, מיתה — בידי שמים, שענוש בה זר האוכל תרומה במזיד) במקום כרת עומדת וחומש במקום קרבן עומד, הלכך לרבי יוחנן אף אם הזיד בלאו ושגג במיתה — חייב חומש. (וגם לוקה. כן מפורש בר"ש תרומות ז, א. וע' רעק"א).

ולדעת מונבו, שגגת חומש נחשבת שגגה, בדומה לשגגת קרבן (ריטב"א; 'חדושי הר"ן).

צז. היה מהלך במדבר ואינו יודע אימתי שבת — מה יעשה?

רב הונא אמר: מונה ששה ימים (מעכשו. רש"י; ב"ח) ומשמר יום אחד, [כברייתו של עולם]. חייא בר רב אמר: משמר יום אחד (ממחרת היום ששם אל לבו את שכחתו. רש"י) ומונה ששה, [כאדם הראשון]. והשיבו על דבריו מכח הברייתא.

ואמר רבא: בכל יום ויום עושה לו פרנסתו ההכרחית, ואפילו באותו יום שמשמר, (משום פיקוח נפש). והיום שמשמר ניכר בקידוש והבדלה, (שלא תשתכח ממנו תורת שבת. רש"י).

א. יכול להלך בכל יום כמה שירצה — כדי שיגיע לישוב. ונסתפקו התוס' האם הולך מחוץ לתחום גם ביום שמשמר אם לאו. והר"ן נקט שמותר, כי תחומין דרבנן. וכן כתב הרמב"ן, אף למ"ד תחומין דאורייתא. וכן נפסק להלכה (שו"ע שדמ"א. ואפילו כמה פרסאות. הגר"ז).

ב. אותו יום שמשמר, מתפלל תפילות שבת (פמ"ג ועוד. ומובא במשנ"ב). ויש חולקים.

ג. כתב המגן-אברהם שאסור לו לעשות כל שאר המלאכות שאינן נצרכות לקיום חיו, אפילו שבות דרבנן. והאליה-רבה מיקל באיסורי שבות, אפילו ביום שמשמר, משום ספקא דרבנן (מובא במשנ"ב שד"מ סק"ט).

ד. נראה שמניח תפלין כל שבעת הימים (באור הלכה — שדמ). ובברכה (שו"ת דובב מישרים ח"ב יח).